

УДК 658:519.86

Міщук Є.В.
*кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку, оподаткування,
публічного управління та адміністрування
Криворізького національного університету*

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНОЇ ОПІРНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Стаття присвячена дослідженню та розкриттю сутності поняття «економічна опірність підприємства» в системі інших понять. Показано, що опірність пов'язана із адаптацією, стійкістю, рівновагою та розвитком. Запропоновано диференціювати її рівні. Обґрунтовано, що економічна опірність має складну природу, яка розкривається на основі симбіозу властивості, стану, як результату протидії підприємства негативним чинникам, а також якості процесу, що є віддзеркаленням заходів із використання ресурсів на активну протидію різного роду чинникам. Конкретизовано види та типи економічної опірності. Аналогічну логіку запропоновано застосовувати до визначення сутності та диференціації поняття «економічний опір».

Ключові слова: економічна безпека, економічний опір, економічна опірність, резистентність, стейкхолдери.

Мишук Е.В. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СОПРОТИВЛЯЕМОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Статья посвящена исследованию и раскрытию сущности понятия «экономическая сопротивляемость предприятия» в системе других понятий. Показано, что сопротивляемость связана с адаптацией, устойчивостью, равновесием и развитием. Предложено дифференцировать ее уровни. Обосновано, что экономическая сопротивляемость имеет сложную природу, которая раскрывается на основе симбиоза свойства, состояния, как результата противодействия предприятия негативным факторам, а также качества процесса, что является отражением мероприятий по использованию ресурсов на активное противодействие разного рода факторам. Конкретизированы виды и типы экономической сопротивляемости. Аналогичную логику предложено применять к определению сущности и дифференциации понятия «экономическое сопротивление».

Ключевые слова: экономическая безопасность, экономическое сопротивление, экономическая сопротивляемость, резистентность, стейкхолдеры.

Mischuk Ie.V. THEORETICAL BASES OF THE ECONOMIC RESISTANCE OF THE ENTERPRISE

The article is devoted to the study and disclosure of the essence of the concept "economic resilience of an enterprise" in the system of other concepts. Resistance is shown to be associated with adaptation, stability, balance and development. It is proposed to differentiate its levels. It has been substantiated that economic resilience has a complex nature, which is revealed on the basis of a symbiosis of property, state, as a result of the company's opposition to negative factors, as well as the quality of the process, which is a reflection of measures taken to use resources to actively counteract various factors. Specified types and types of economic resilience. Similar logic has been proposed to apply to the definition of the essence and differentiation of the concept of "economic resistance".

Keywords: economic security, economic resistance, resistance, stakeholders.

Постановка проблеми. У сучасних умовах впливу на підприємство загроз та різного роду негативних чинників зовнішнього та внутрішнього середовища актуалізується необхідність дієвого інструментарію щодо відповідного опору. Тому вкрай важливим є формування понятійно-категоріального апарату щодо економічної опірності та економічного опору на підприємстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковою школою таких вчених, як Л.О. Корчевська [1], Л.Г. Мельник [2] і Т.А. Чернявська [3–4], розроблено фундаментальні, теоретико-методологічні засади резистентності економічної безпеки зокрема, та соціально-економічної системи загалом. Найбільш розробленими у питаннях опірності системи (підприємства) з методичної точки зору можна вважати праці О.І. Цибульської, В.Р. Волошиної [5] та Е.П. Кочеткова [6]. Частково окремі аспекти опірності порушено науковцями В.Е. Веселовим [7] – у частині її причин та С.П. Бараненко і В.В. Шеметовим [8] – у частині її подолання. Проте науковцями не зроблено акцент саме на економічній опірності, а наявні дослідження є фрагментарними. Дана стаття являє собою продовження досліджень Є.В. Мішук, в яких проаналізовано дефініції терміну «опір» [9] та запропоновано розрізняти види й типи економічної опірності підприємства [10].

Постановка завдання. Завданням даної статті є поглиблене дослідження та розкриття сутності поняття «економічна опірність підприємства» в системі інших, пов'язаних із ним понять.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження сутності терміну «економічна опірність підприємства» доцільно здійснювати паралельно із аналізом пов'язаних із ним понять з урахуванням їх семантики. Зокрема, «опірність» – це здатність протидіяти чому-небудь, ступінь опору чому-небудь [11, с. 713]. Звідси впливає необхідність з'ясування терміну «опір», який має кілька трактувань навіть в одному словнику [11, с. 713]: 1) рішуче протидіяти кому-, чому-небудь; наполегливо боротися, змагатися з ким-, чим-небудь; 2) здатність протистояти, протидіяти кому-, чому-небудь; 3) властивість, здатність чого-небудь протистояти певним впливам, змінам, а також сила, ступінь такого протистояння. Отже, спорідненість семантичного значення термінів «опір» та «опірність» впливає на їх довільне вживання у науковій літературі. Тому необхідно провести більш поглиблений аналіз їх змісту. Серед визначень понять «опір» та «опірність», приведе-

них у словнику української мови, має місце спільний термін – це здатність. У використовуваному вище словнику слово «здатність» визначається через посилання на властивість за значенням «здатний» або як «здібність» [12, с. 532]. Тому звернемося до праці науковця М.В. Сурякової, в якій проаналізовано інтерпретацію цих понять на основі звернення до лінгвістичних, українських, російських, англійських та американських словників загальної лексики, а також іншої літератури [13]. В зазначеній праці наводяться визначення Б.Д. Антоненко-Давидовича [14]:

– здатність – це набута властивість чи придатність людини або речі до чогось; при цьому у відношенні до людини уточнюється, що здатність є властивістю набутою під впливом тих або інших умов життя, а не народженою з нею;

– здібність – це наявність природжених задатків якогось таланту, розумових властивостей чи нахил до якогось уміння;

Із цих тлумачень М.В. Сурякова зробила висновок, що «здатність» є потенційною властивістю, а «здібність» – її особливий вираз, якість [13, с. 97]. Однак потенційність «здатності», на наш погляд, є дискусійною, особливо у світлі визначення О.Д. Пономаріва [15], який слово «здатний» визначає як «спроможний на щось». Вважаємо, що така спроможність може бути як потенційною, так і фактичною.

Отже, трактування здібності через термін «властивість» вимагає визначення змісту останнього. Проте семантичний аналіз призводить до необхідності розгляду відразу кількох понять (табл. 1).

Отже, розглянуті вище терміни визначаються один через одного і мають дуже тісний семантичний взаємозв'язок. Разом із цим, зауважимо, що властивість (або будь-який з перелічених термінів) знаходиться, на нашу думку, в площині статикої, тобто визначає охарактеризоване за його допомогою таке поняття як стан. Підтверджуємо це на основі визначення: «стан – це сукупність ознак, рис, що характеризують предмет, явище в даний момент відповідно до певних вимог щодо якості, ступеня готовності і т. ін.» [19, с. 644]. Водночас одне із запропонованих у словнику визначень терміну «опір» (рішуче протидіяти кому-, чому-небудь; наполегливо боротися, змагатися з ким-, чим-небудь) указує на здійснення певних процесів. Тому одночасно із статичним підходом, має місце і процесний.

Крім того, в українській мові є термін «резистентність», який визначається через посилання на

Таблиця 1

Дефініції термінів, пов'язаних із поняттям «властивість»

Термін	Дефініція, джерело
Властивість	Якість, ознака, характерні для кого-, чого-небудь [16, с. 703].
Якість	1) Внутрішня визначеність предмета, яка становить специфіку, що відрізняє його від усіх інших. 2) Ступінь вартості, цінності, придатності чого-небудь для його використання за призначенням. 3) Та чи інша характерна ознака, властивість, риса кого-, чого-небудь [17, с. 638]
Ознака	Риса, властивість, особливість кого-, чого-небудь; Те, що вказує на що-небудь, свідчить про щось; показник, свідчення [11, с. 655]
Риса	Особливість, ознака, властивість кого-, чого-небудь [18, с. 538]
Особливість	Характерна риса, ознака, властивість кого-, чого-небудь; своєрідність, специфіка чого-небудь [11, с. 779]
Характеристика	Опис, визначення істотних, характерних особливостей, ознак кого-, чого-небудь [17, с. 24]

Джерело: узагальнено автором на основі вибірки із [11; 16–18]

властивість за значенням «резистентний», який, у свою чергу, означає «стійкий, здатний чинити опір чому-небудь» [18, с. 488]. Очевидно, що семантична близькість до понять «опір» та «опірність» спричиняє його використання науковцями в якості їх синоніму. Проте є нюанс: словник пропонує додаткове слово «стійкий», яке не зустрічається в жодному із досліджених нами визначень «опору» та «опірності». Розглянемо застосування терміну «резистентність» в економіці (табл. 2).

Отже, проведений нами теоретичний аналіз наукової літератури щодо резистентності, дозволяє виділити дві групи досліджень: резистентність економічної безпеки та резистентність економічної системи. При цьому імперативними поняттями в обох групах є «стійкість», «здатність чинити опір, протистояти». Це характеризує побудову наукових підходів у роз-

глянутих роботах відповідно до лексичного значення слова «резистентність».

На увагу заслуговує думка автора Т.А. Чернявської, яка поділяючи погляд М.М. Сиротиніна вважає, що безпосередньо через високий рівень реактивності (спроможність швидко реагувати на вплив факторів зовнішнього та внутрішнього середовища) та резистентності (супротиву) система спроможна забезпечити безпеку розвитку [3, с. 43].

На думку Т.А. Чернявської, основними модулями механізму резистентності є адаптація (реадаптація), компенсація, протидія та захист [3, с. 44]. Проте Л.Г. Мельник відрізняє адаптацію від резистентності зазначаючи, що можливість гнучкої адаптації до умов середовища забезпечується механізмами позитивного зворотного зв'язку у залежності від змін, що відбуваються, тоді як феномен резистентності ґрунтується

Таблиця 2

Застосування терміну «резистентність» відносно різних об'єктів дослідження в економіці

Поняття резистентності	Сутність, джерело
Резистентність економічної безпеки підприємства	Здатність до стійкості економічної безпеки підприємства як екстремального фактора до впливу загроз зовнішнього середовища, а саме надсистеми (галузі та країни) як ентропійного фактора, а також здатність скоординовано реагувати на загрози [1].
Резистентність економічної системи	1) Реакція, що є протилежною до толерантності, тобто на основі активної протидії (найчастіше за рахунок механізмів негативного оберненого зв'язку), спрямованого на придушення (нейтралізацію, пом'якшення, зниження) чинників, що діють. 2) Здатність протидіяти впливу негативних чинників зовнішнього середовища або подавляти їх дію [2, с. 189–190].
Резистентність як показник, що характеризує безпеку системи	Здатність протистояти негативним чинникам середовища; показник, який характеризує безпеку системи [2, с. 346].
Резистентний підхід до визначення поняття економічна безпека держави	Передбачає, що економічна безпека держави – це стан національної економіки, який забезпечує її стійкість до зовнішніх і внутрішніх загроз, здатність адекватно захищати національні інтереси в усіх сферах функціонування держави [20, с. 34] з посиланням на роботу [21, с. 15–18].
Резистентність соціально-економічної системи	Перший підхід виходить із об'єктивного розуміння резистентності як прояву об'єктивної природи прагнення системи до самозбереження в умовах різноманітних негативних впливів: 1) Резистентність як відповідна властивість (атрибут) системи. 2) Резистентність як форма самозбереження системи, яка дозволяє їй зберігати свою цілісність. 3) Резистентність як супротив системи від руйнації слід розглядати як визначену залежність цього супротиву від направленості, динаміки і масштабів ентропійних процесів. Другий підхід: гомеостатичне розуміння резистентності ґрунтується на розумінні гомеостазису як сукупності реакцій, спрямованих на усунення або максимальне обмеження деструктивної дії різних факторів внутрішнього та зовнішнього середовища, які призводять до порушення відносної динамічної сталості складу та властивостей внутрішнього середовища системи: 1) Резистентність (виживання) системи – стійкий стан, що виникає в результаті адаптації (можливо в подальшому мутації) та гармонізації. Як правило, виживання складних відкритих систем зумовлюється встановленням рівноваги зовнішнього та внутрішнього середовища [3, с. 44]. Резистентність як захисний механізм соціально-економічної системи [3, с. 44].
Резистентна пластичність соціально-економічної системи	1) Спроможність соціально-економічної системи до структурно-функціональної перебудови з метою посилення захисних властивостей [3, с. 44]; 2) Спроможність до гнучких змін ефективної спрямованості зв'язків між структурними елементами системи в регуляції процесів адаптації до загроз мінливого середовища з метою оптимізації функціонування [3, с. 45].
Механізм резистентності соціально-економічної системи	Передбачає дислокацію та імплементацію визначеного ресурсного ансамблю в «більові точки» системи за допомогою транспортно-комунікаційної мережі з метою нівелювання деструктивного впливу загроз безпеки і нарощення її самодостатності – «імунітету» [4, с. 112–121].

Джерело: узагальнено автором на основі аналізу [1–4; 20–21]

на реалізації негативного оберненого зв'язку та підтримці стабільного рівня гомеостазу [2, с. 189–190]. Слід відзначити, що теорія адаптації підприємства на сучасному етапі розвитку науки являє собою самостійний напрям досліджень, який характеризується неусталеністю поглядів на сутність, визначення та формування цієї категорії. Так, Кудлаєнко С.В. поділяє адаптацію підприємства на динамічну та статичну і при цьому під останньою розуміє спроможність підприємства протистояти негативним впливам фінансової кризи [22, с. 173]. Це дозволяє нам констатувати наявність підходу щодо ототожнення поняття адаптації з опірністю.

Найбільший зв'язок у наукових джерелах висвітлено між опірністю та стійкістю. При цьому такий зв'язок є різноспрямованим. З однієї сторони, науковець О.С. Паршенцев домінуючим поняттям ставить опірність підприємства внутрішнім і зовнішнім фінансовим впливам. Він розглядає функціональний аспект фінансової стійкості та процеси ефективного формування, розподілу і використання фінансових ресурсів, потоків і фондів, здатних забезпечити опірність підприємства [23]. З іншої сторони, науковець А.Ш. Шовкопляс опірність називає однією з трьох основних форм механізму забезпечення економічної стійкості і визначає її як здатність механізму при зовнішніх діях несприятливих чинників зберігати свій стан незмінним протягом визначеного періоду часу [24, с. 49].

Л.Г. Мельник опірністю називає одну із основних характеристик стійкості системи [2, с. 183]. Подібної думки додержуються автори робіт [5; 6], які тільки фінансово рівноважну систему вважають здатною чинити опір фінансово-економічним чинникам кризи.

Найбільш розробленими у питаннях опірності системи (підприємства) з методичної точки зору, на наш погляд, можна вважати праці О.І. Цибульської, В.Р. Волошиної [5] та Е.П. Кочеткова [6]. У них опірність підприємства характеризується як здатність, яка забезпечує його збереження, сприяє зростанню його вартості. У свою чергу, забезпечення опірності негативним чинникам кризи здійснюється за рахунок задовільного фінансово-економічного стану підприємства, яке названо фактором фінансової рівноваги підприємства [5; 6]. У цих працях також викладено методіку кількісної оцінки опірності на основі показника «поріг опірності», що запозичений авторами із загальної теорії систем. При цьому вони спираються на роботу [25], в якій зазначено, що будь-яка стійка система має певний поріг опірності, який не можуть подолати негативні чинники [5; 6]. Даний показник пропонується ними вважати граничною величиною, перебільшення якої призводить до втрати стійкості. Тут варто відмітити, на наш погляд, довільне вживання термінів «стійкість-рівновага», а також «підприємство-соціально-економічна система» та заміну їх один одним в окремих випадках, що пояснюється однаковістю викладених авторами пропозицій, однак у [5] дослідження стосуються фінансової рівноваги, а в [6] – фінансової стійкості. Відтак, запропонована науковцями методика ґрунтується на ряду тез, серед яких такі [5; 6]: для рівноважної соціально-економічної системи поріг опірності визначається внутрішньою та вільною енергією, яка, у свою чергу, може бути вираженою через фінансові ресурси, які необхідні для компенсації негативних наслідків кризи. Відмітимо, що серед українських та зарубіжних науковців досі не існує однієї думки відносно визначення поняття

«фінансові ресурси підприємства» та їх формування й ролі у процесі функціонування будь-якого підприємства. Тому авторам доцільно було б пояснити, який зміст вони вкладають у це поняття. Внутрішня енергія – це внутрішній фінансовий запас міцності, який визначається величиною накопиченого нерозподіленого прибутку [5; 6]. Дискусійною вважаємо другу частину речення із наступних міркувань науковців: «здатність нерозподіленого прибутку компенсувати отримані збитки підприємства відображається на структурі балансу, оскільки погіршується співвідношення між активами та зобов'язаннями, а ззовні цей процес не проявляється». Вільна енергія – це зовнішній фінансовий запас, тобто фінансові ресурси (платіжні засоби), які можуть бути спрямовані на компенсацію негативних наслідків кризи. При цьому уточнюється, що засоби вивільнюються, насамперед, для погашення зобов'язань, прострочення яких загрожує цілісності соціально-економічної системи у випадку банкрутства [5; 6]. Проте ми вважаємо, що крайнім проявом порушення цілісності є ліквідація.

Отже, поріг опірності (Ес) розраховуватиметься за формулою [5, с. 86; 6]:

$$E_c = U + F,$$

де U – внутрішній фінансовий запас міцності підприємства;

F – зовнішній фінансовий запас.

Отже, основою кількісного оцінювання порогу опірності стало запропоноване А.А. Красновим використання енергетичної моделі шляхом переведення енергетичних потоків у ресурсні [26, с. 68–74].

Подібні до вищевикладених ідей підтримано також Л.О. Корчевською, яка в своїй моделі визначення резистентності економічної безпеки підприємства розглядає ентропійний фактор як зовнішнє середовище, що вносить невизначеність у вигляді потоку енергії та ресурсів [1].

Слід відмітити, що в багатьох наукових працях, дослідження яких торкаються питань опірності, увага вчених більшою мірою зосереджена на її зовнішньому прояві. Так, В.Е. Веселовим опірність на зовнішньому рівні обумовлюється дією зовнішніх по відношенню до підприємства економічних агентів [7, с. 1594–1603]. Науковцем також описані причини опірності клієнтів компанії при введєні нею інновацій: «прихильність традиційному типу обслуговування (товару), сприйняття інновацій як спроби компанії вийти з кризи, небажання (відсутність тимчасових та інших ресурсів) вникати в нову систему роботи (ефект «порожньої інструкції»), страх перед відчуттям нездатності вникнути в нові особливості товару (послуги), негативні очікування (в разі, якщо інновація позначилася на часі обслуговування) або до непрофесіоналізму працівників (у разі недостатнього інформування співробітників фронт-офісу)» [7, с. 1594–1603]. Стосовно опору внутрішнім чинникам, то достатньо широко висвітленими є питання опору (опірності) змінам, які стосуються персоналу підприємства. Проте мало розробленими в методичному плані є питання механізмів (інструментів, заходів) опору та опірності внутрішнім чинникам та загрозам (не пов'язаним із інноваціями) безпосередньо самого підприємства, його систем, економічної безпеки, її функціональних складових та методіки їх оцінювання.

Пропозиції щодо подолання опірності зовнішніх чинників надають С.П. Бараненко і В.В. Шеметов: забезпечувати ефективність своїх поточних економічних контактів зі споживачами, постачальниками та іншими партнерами; захищати свої відносини зі спо-

живачами, постачальниками і партнерами від конкурентів; забезпечувати здатність до продовження економічної діяльності в майбутньому [8].

У системі економічних понять, з якими пов'язана опірність, слід назвати також розвиток. Так, І.Я. Богданов зазначає, що опірність економіки знижується, якщо вона не розвивається [27].

Таким чином, в системі економічних понять опірність пов'язана із адаптацією, стійкістю, рівновагою та розвитком.

Ураховуючи проведений аналіз, вважаємо, що в економічних дослідженнях не доречно говорити про опірність взагалі. Слід диференціювати такі її рівні: опірність країни, опірність регіону, опірність підприємства, опірність його систем та підсистем та окремо – опірність економічної безпеки. Пропонуємо розрізняти економічну опірність, що має складну природу, яка розкривається на основі симбіозу властивості, як її змісту, стану, як результату протидії підприємства негативним чинникам із власного внутрішнього та

Таблиця 3

Порівняння опірності у живого організму та економічної опірності підприємства

Окремі аспекти опірності живого організму [28]	Відповідні аспекти економічної опірності підприємства (авторські пропозиції)
У живих організмах існують системи, які перешкоджають накопиченню пошкоджень, що сприяють відновленню після хвороб, травм (наприклад, антиоксидантна система). Таких систем багато, але їх ефективність можна описати єдиною величиною, яку називають опірністю організму.	На підприємстві повинні бути такі ж системи, наприклад, резервні фонди, ресурси та обов'язкові бізнес-процеси тощо. Зауважимо, що в медицині ототожнюють поняття «імунітет» та «резистентність». Економічна опірність відповідальна за усунення будь-яких негативних чинників, що неминуче виникають під час будь-якої діяльності, за все, що сприяє небажаним змінам.
Кожен орган живого організму має свою, неспецифічну опірність.	Запропоновано визначати показники економічної опірності окремих систем (підсистем, окремих складових) підприємства (виробничої, фінансової, соціальної тощо), які матимуть свої особливості. Їх опірності залежатимуть здатності відповідних складових цих систем (підсистем) протистояти негативним проявам, а також від реакції та заходів підприємства, спрямованих на забезпечення їх функціонування та установленні пріоритетності їх збереження залежно від поставлених підприємством цілей. При цьому показники їх економічної опірності можуть знаходитися на різному рівні: наприклад, бути вищими у виробничій системі і нижчими у соціальній (або навпаки). Загальна величина економічної опірності підприємства визначатиметься сумою її складових (розглянуті нами вище).
У живому організмі весь час відбувається перерозподіл опірності на користь інтенсивно працюючих органів або систем.	Чим більше навантаження лягає на ту чи іншу систему (підсистему, складу), тим більший кількості пошкоджень вона схильна, оскільки при будь-якій діяльності неминуче виникають негативні чинники. Чим інтенсивніше діяльність окремої системи (або складової), тим більше негативних впливів вона відчуває, тим швидше, краще повинна бути її репарація. Економічна опірність перерозподіляється між окремими системами (підсистемами, складовими) залежно від змін зовнішніх умов, внутрішнього середовища й економічного стану підприємства.
Приклад перерозподілу опірності в живому організмі. Інтенсивні фізичні навантаження ведуть до перерозподілу опірності на забезпечення роботи серцево-судинної системи, виділення запасеної в організмі глюкози. В результаті цього сповільнюється травлення і знешкодження їжі, що сприяє її «загниванню» та утворенню токсинів.	Приклад перерозподілу економічної опірності на підприємстві. Намагання підприємства забезпечити економічну безпеку може привести до перерозподілу опірності на забезпечення діяльності щодо уникнення будь-яких змін. У результаті цього буде пригнічено та стримано розвиток підприємства.
Перерозподіл опірності в живому організмі багато в чому пов'язаний з перерозподілом крові.	Відомо, що кровоносною системою підприємства є фінансова.
При посиленні роботи будь-якого органу, він стає ясніше забезпечуватися кров'ю.	Наприклад, при підвищенні зношеності основних засобів підприємства, більшого фінансового забезпечення потребує техніко-технологічна складова.
При незначній роботі органу кількість крові, яка притікає до нього зменшується.	Системи (підсистеми, відділи, наприклад активи чи виробничі площі), які не використовуються підприємством, перестають фінансуватися.
Постачання кров'ю одночасно декількох органів може бути збільшено за рахунок зростання сили серцевих скорочень, підвищення тиску крові, що також пов'язано з перерозподілом опірності і мобілізацією резервів організму.	Фінансування одночасно кількох проектів (систем тощо) може бути збільшено за рахунок інтенсифікації бізнес-процесів, підвищення їх якості, мобілізації резервів, залучення позикових коштів тощо. Залежно від обраного способу відбуватиметься перерозподіл економічної опірності.
За перерозподіл опірності відповідальні окремі центри головного мозку і нервової системи.	Запропоновано створити відповідний відділ, до функцій якого входить аналіз економічної безпеки та показників економічного опору та економічної опірності не тільки базового підприємства, але і різних груп його стейкхолдерів, а також розробка відповідних заходів (наприклад, підвищення рівня власного економічного опору та протидії економічному опору стейкхолдерів).
Перерозподіл пов'язано з відомими в біологічних науках зворотними зв'язками, коли один орган підсилює другий, а другий – послаблює перший.	На підприємстві має місце взаємозамінюваність ресурсів, бізнес-процесів, а також процесів на ресурси, і навпаки. Запропоновано при визначенні та перерозподілі економічної опірності на підприємстві оцінювати синергетичні або анергетичні ефекти.
Під час інтенсивних занять зростає швидкість пошкодження клітин, відбувається перерозподіл опірності, що забезпечує адаптацію організму, але послаблює деякі системи (наприклад, при швидкому бігу майже повністю відключається травлення).	Під впливом негативних чинників (загроз) різного роду на підприємстві, з однієї сторони, може відбуватися перерозподіл опірності, а з іншої – адаптація. Остання може як негативним чином відбитися на окремих системах підприємства, аж до повного перепрофілювання його діяльності, так і позитивно вплинути на досягнення поставлених цілей.

Джерело: складено автором

зовнішнього середовища, а також якості процесу, що є віддзеркаленням заходів із використання ресурсів на активну протидію різного роду чинникам. У межах економічної опірності пропонуємо виокремлювати виробничу опірність (яку слід розглядати у розрізі техніко-технологічної опірності, енергетичної опірності, екологічної опірності), фінансову опірність (яку розглядати з урахуванням бюджетної та податкової опірності), соціальну опірність, інвестиційну опірність та інформаційну опірність. Аналогічну логіку пропонуємо застосовувати до визначення сутності поняття «економічний опір», диференціюючи його таким самим чином: виробничий опір, фінансовий опір, інвестиційний опір, інформаційний опір, соціальний опір. Економічна опірність характеризуватиме також співвідношення рівня економічного опору та досягнутого при цьому результату. Вона є мірою відповіді на внутрішні та зовнішні зміни. В якості результату можуть виступати різні показники, процеси та явища (залежно від задач дослідження). Наприклад – ступінь досягнутого рівня економічної безпеки підприємства, його вартість.

Крім того, нами пропонується класифікація типів економічного опору (і, відповідно, економічної опірності) за різними ознаками. Основні із них такі:

1. За періодом: оперативний, тактичний, стратегічний.

2. За джерелами протидії: опір власними силами, опір із залученням сторонньої допомоги (економічної, виробничої, силової, інформаційної та іншої) та опір із змішаними силами (у т.ч. із використанням традиційних та нетрадиційних видів ресурсів).

3. За ступенем залучення резервів: опір із використанням резервів та опір без них. При цьому резерви можуть бути не тільки виражені в грошовому еквіваленті, але й також це можуть бути резерви часу, резерви інтелектуального капіталу, нетрадиційні резерви (наприклад, користування діловими, політичними зв'язками керівництва тощо).

4. За величиною: абсолютний опір та питомий. Останній являє собою відношення величини опору до іншої величини, умовно взятої за базу. При цьому залежно від задач аналізу така база буде різною. Базою можуть бути рівень економічної безпеки підприємства, величина його вартості тощо.

Виходячи із перелічених пунктів зауважимо, що опір може бути визначений в одиницях часу, в грошовому еквіваленті та у частці одиниць.

5. За відкритістю: явний та прихований опір.

6. За об'єктом спрямованості: опір внутрішньому середовищу (та його окремим елементам, зокрема внутрішнім стейкхолдерам) та опір зовнішньому середовищу (у т.ч. зовнішнім стейкхолдерам).

7. За силою: сильний, помірний, слабкий, відсутність опору.

8. За постійністю: постійний опір, ситуаційний опір.

9. За спланованістю: плановий опір та незапланований опір.

10. За стійкістю: стійкий опір та нестійкий опір.

11. За фазою: опір при появі слабого сигналу, опір негативним чинникам (небезпеці, загрози, виклику), опір наслідкам (з метою недопущення крайнього їх прояву – ліквідації підприємства).

12. Інші типи опору.

Очевидно, що на різних етапах життєвого циклу підприємства та його продукції економічний опір (опірність) будуть відрізнятися. Різними також вони будуть і для підприємств різних форм господарювання, масштабів та галузей економіки. Тому наведена класифікація не є сталою, пропонуємо її робити плаваючою

для різних типів перелічених підприємств. Відповідно пропонуємо розрізняти показники фази економічного опору, сили економічного опору (та опірності), тривалості економічного опору (та опірності), рівня економічного опору (та опірності), ступеня економічного опору (та опірності) та поріг економічного опору (опірності). При цьому очевидно, що методики оцінювання показників виробничого, фінансового, інвестиційного, інформаційного та інших видів опору (опірності) відрізнятимуться між собою. Механізми економічного опору залежать від зовнішніх умов господарювання та внутрішнього економічного стану підприємства. Чим більше негативних чинників здійснює вплив на підприємство, тим інтенсивнішими є навантаження на його системи і тим вище має бути економічна опірність цим проявам.

Зауважимо також, що дослідження економічної безпеки підприємства будуть не повними, якщо розглядати тільки економічну опірність та відповідно економічний опір безпосередньо базового підприємства. Необхідно разом із цим, проводити аналіз економічної опірності (та економічного опору) внутрішніх і зовнішніх стейкхолдерів цього підприємства.

Відомо, що окремі вчені порівнюють підприємство із живим організмом. Розглянемо далі теоретичні аспекти економічної опірності підприємства у порівнянні з опірністю у живих організмах (табл. 3).

Висновки з проведеного дослідження. Розуміння основних засад сутності економічної опірності підприємства є вкрай важливим як для забезпечення його економічної безпеки, так і для усього сталого функціонування й досягнення поставлених цілей менеджерами та власниками бізнесу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Корчевська Л.О. Методологія синергетичного управління економічною безпекою підприємства: монографія. Херсон: Вид-во ПП Вишемирський В.С., 2016. 468 с.
2. Мельник Л.Г. Теория самоорганизации экономических систем: монография. Сумы: Университетская книга, 2012. 439 с.
3. Чернявська Т.А. Дослідження резистентної пластичності в механізмі забезпечення національної безпеки. Технологічний аудит і резерви виробництва. 2016. № 2/6(28). С. 42–47.
4. Чернявська Т.А. Концептуальні підходи до питань структурно-функціональної організації транспортно-комунікативної системи. Проблеми і перспективи розвитку підприємництва. 2015. Т. 2. № 3(10). С. 112–121.
5. Цибульська Е.І., Волошина В.Р. Теоретичні основи фінансової рівноваги підприємства. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2015. Випуск 15. Частина 4. С. 84–87.
6. Кочетков Е.П. Финансово-экономическая устойчивость: теоретические аспекты оценки и управления. Эффективное антикризисное управление. URL: http://www.info.e-c-m.ru/magazine/65/eau_65_79.htm.
7. Веселов В.Е. Сопротивление инновациям в условиях интенсификации технологических преобразований. XX Международная конференция памяти профессора Л.Н. Когана «Культура, личность, общество в современном мире: Методология, опыт эмпирического исследования», 16-18 марта 2017 г., Екатеринбург: Уральский Федеральный Университет, 2017. С. 1594–1603.
8. Бараненко С.П., Шеметов В.В. Стратегическая устойчивость предприятия. Москва: ЗАО Центрполиграф, 2004. 496 с.
9. Нусінов В.Я., Мішук Є.В. Актуалізація досліджень економічної опірності підприємства в контексті безпекології. Стійкий розвиток національної економіки: актуальні проблеми та механізми забезпечення: матеріали II міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (27 квітня 2018 р.) / М-во освіти і науки України, Донець. нац. ун-т економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського. м. Кривий Ріг: ДонНУЕТ, 2018. С. 307–310.
10. Мішук Є.В. Розвиток поняття «економічний опір» та «економічна опірність підприємства». Сучасні тенденції розвитку світової економіки : збірник матеріалів X Міжнародної науково-практичної конференції, 18 травня 2018 р., м. Харків: Харківський національний автомобільно-дорожній університет, 2018. С. 148.

11. Словник української мови: в 11 томах. 1974. Том 5. С. 655; 713; 779.
12. Словник української мови: в 11 томах. 1972. Том 3. С. 532.
13. Сулякова М.В. Вживання понять «здатність» і «здібність» у контексті вивчення проблеми інтерпретації. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Психологічні науки. 2016. Вип. 3. Том 1. С. 95–99.
14. Антоненко-Давидович Б.Д. Як ми говоримо. Київ: Книга, 2010. 252 с.
15. Пономарів О.Д. Культура слова: мовнолінгвістичні поради. 4-е вид., доповн. Київ: Либідь, 2011. 272 с.
16. Словник української мови: в 11 томах. 1970. Том 1. С. 703.
17. Словник української мови: в 11 томах. 1980. Том 11. С. 24; 638.
18. Словник української мови: в 11 томах. 1977. Том 8. С. 488; 538.
19. Словник української мови: в 11 томах. 1978. Том 9. С. 644.
20. Федорук О.В. Економічна безпека держави з відкритою економікою: сутність та пріоритети зміцнення. Вісник Вінницького політехнічного інституту. 2013. № 4. С. 31–37.
21. Пабат О.В. Економічна безпека держави: інноваційні фактори: монографія. Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 2012. 168 с.
22. Кудлаєнко С.В. Теоретичні основи поняття «адаптація підприємств». Вісник Хмельницького національного університету. № 5. Т. 2. 2009. С. 172–174.
23. Паршенцев А.С. Система управління фінансовою стійкістю підприємств. Автореферат по ВАК 08.00.10, кандидат економічних наук, Краснодар, Спеціальність: Фінанси, денежне обращение и кредит, 167 с.
24. Шовкопляс А.Ш. Концепція формування механізму забезпечення економічної стійкості підприємств. ЕКОНОМИНФО. 2015. № 23. С. 48–52.
25. Артюхов В.В. Общая теория систем: самоорганизация, устойчивость, разнообразие, кризисы. Москва: Либроком, 2012. 224 с.
26. Краснов А.А., Краснов Г.А. Термодинамический подход к анализу затрат в концепции разработки стратегии развития экономических систем. Экономический анализ: теория и практика. 2010. № 4. С. 68–74.
27. Богданов И.Я. Экономическая безопасность России: теория и практика. Ин-т социально-политических исследований Рос. акад. наук. Москва: РИЦ ИСПИ РАН, 2001. 348 с.
28. Большаков А.В. Не болеть – это просто. Москва: Издательство ИП. Стрельбицкий, 2016. 270 с.

Mischuk Ie.V.

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of Accounting,
Taxation, Public Administration and Administration Department
Krivoy Rog National University*

THEORETICAL BASES OF THE ECONOMIC RESISTANCE OF THE ENTERPRISE

The article explores the essence of the term “economic resilience of an enterprise” in parallel with the analysis of related concepts and taking into account their semantics. The relationship of the semantic meaning of the terms “resistance” and “resilience”, which affects their arbitrary use in the scientific literature, is shown. It is revealed that among the definitions of the concepts “resistance” and “resilience” there is a common thing – this is an ability. It is shown that ability is an acquired property or suitability of a person or thing to something. It is substantiated that the definition of the concept of “resistance” is simultaneously used static and process approaches.

Analyzed the use of the term “resistance” in relation to various objects of study in the economy. Two groups of studies have been identified: economic security resistance and economic system resistance. At the same time, imperative concepts in both groups are “sustainability”, “ability to resist, resist”. This characterizes the construction of scientific approaches in the reviewed papers in accordance with the lexical meaning of the word “resistance”.

It is revealed that in the system of economic concepts, resilience is associated with adaptation, stability, balance and development.

It is proposed to differentiate the following levels: the resilience of the country, the resilience of the region, the resilience of the enterprise, the resilience of its systems and subsystems and separately – the resilience of economic security. It has been proven that economic resilience has a complex nature, which is revealed on the basis of a symbiosis of a property, its content, state, as a result of an enterprise’s opposition to negative factors from its own internal and external environment, and the quality of the process, which is a reflection of measures taken to actively resist all sorts of factors. Within the framework of economic resilience, it was proposed to allocate production resilience (which should be considered in terms of technical-technological, energy, environmental resilience), financial resilience (which should be considered taking into account budget and tax resilience), social resilience, investment resilience and information resilience. It was proposed to apply a similar logic to the definition of the essence of the concept “economic resistance”, differentiating it in the same way. It is shown that economic resilience also characterizes the ratio of the level of economic resistance and the result achieved at the same time. It is a measure of response to internal and external changes. The result can be various indicators, processes and phenomena (depending on the objectives of the study). A classification of types of economic resistance (and, accordingly, economic resistance) according to various criteria is proposed. It is emphasized that resistance can be defined in units of time, in money equivalent and in a fraction of units.

It is proposed to use indicators of the phase of economic resistance, the strength of economic resistance (and resistance), the duration of economic resistance (and resistance), the level of economic resistance (and resistance), the degree of economic resistance (and resistance), and the threshold of economic resistance (resistance). It was clarified that the methods for evaluating indicators of production, financial, investment, information and other types of resistance (resilience) differ among themselves.

It is indicated that it is expedient to analyze the economic resilience (and economic resistance) of the internal and external stakeholders of the underlying enterprise.

A comparison of the resistance of a living organism and the economic resistance of the enterprise has been made. Corresponding analogies were made and suggestions were made.